

Hovorová francouzština v Quebecu a ve Francii: porovnání teorie a praxe, co říkají slovníky a co říká dotazník?

Martin Růžička

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

<m.ruzicka.pracovni@seznam.cz>

Abstract:

Colloquial French in Quebec and France: theory and practice, what say the dictionaries and what says the questionnaire?

French in Quebec seems to be a well explored field. This could be proved by the variety of publications concerning different topics such as language legislative in Quebec (Leclerc, 2013), evolution of French in this area (Canac-Marquis – Poirier, 2005), Anglicism in French in Quebec (Maréchal, 1991), differential studies comparing French in Quebec with other varieties of French (Bagola – Niederehe – Wolf, 2007; Valdman – Auger – Piston-Halten, 2005). Nevertheless, the number of publications about colloquial vocabulary of French in Quebec does not appear to be very high and furthermore, it is very difficult to find any comparison of colloquial French spoken in Quebec and France. That is why the comparison of the colloquial vocabulary of the French language in France and Quebec was chosen as the main objective of our research internship at Laval University in Quebec. The meaning and the occurrence of this colloquial vocabulary has been verified and explored in selected French and Quebec dictionaries and compared with reality by using a questionnaire. Our study will present the realisation of the research. We are going to start by selection of final corpus of colloquial vocabulary, creation of questionnaire and its application, analysis of collected data and a final presentation of results and chosen examples of the colloquial vocabulary of the French language in France and Quebec.

Klíčová slova / key words:

Francie, hovorové francouzské lexikum, kvantitativní analýza, lexikální sémantika, lexikografie, lexikologie, Quebec
colloquial French vocabulary, France, lexical semantics, lexicography, lexicology, quantitative comparison, Quebec

1. Úvodem

Francouzština v Quebecu je rozsáhlé téma, o kterém bylo napsáno mnoho odborných publikací, které zahrnovaly např. jazykové zákony v Quebecu (Leclerc, 2013), vývoj francouzštiny na tomto území (Canac-Marquis – Poirier, 2005), studie anglicismů ve francouzštině (Cajolet-Laganière – Martel – Pépin, 1991) nebo rozdíly mezi francouzštinou používanou v Quebecu a dalšími variantami francouzštiny (Bagola – Niederehe – Wolf, 2007; Valdman – Auger – Piston-Halten, 2005). Bylo proto nutné blíže vymežit oblast výzkumu.

Vhodnou alternativou pro výzkum se stalo téma srovnání rozdílů hovorové francouzštiny používané v Quebecu a ve Francii. Hovorovým jazykem se rozumí francouzština používaná v každodenní komunikaci, která není určena pro oficiální písemné a ústní projevy. Z lexikografického hlediska jsou výrazy na této diastratické úrovni jazyka označeny příslušnou značkou upravující jejich použití. Naproti tomu výrazy spadající do obecné roviny jazyka označeny nejsou. Dle použitých zdrojů informací byla hovorová francouzština zkoumána buď na území Quebecu, nebo Francie (de Blois, 1998; Goudailler, 2001), takže se nikdy v jedné práci nemluvalo

o obou územích současně, a pokud ano, šlo o sféru obecného jazyka, nikoli hovorového.

2. Metodika výzkumu

Ve studii jsme analyzovali 20 vybraných hovorových výrazů (ustálená slovní spojení a lexikální jednotky), které byly vybrány z celkového počtu 103 výrazů z Francie a Quebecu. Výrazy byly nejdříve sbírány na základě odposlechu v terénu při reálných situacích, jakými jsou např.: situace vzniklé v pracovním kolektivu při výkonu povolání, neformální konverzace při pauze na oběd mezi spolupracovníky nebo studenty, konverzace při volnočasových aktivitách atd. Následně byly shromážděné výrazy porovnány s údaji v quebeckých a francouzských slovnících a jazykových korpusech. Kritériem pro volbu výrazů bylo jejich označení jako hovorových, tzn. jejichž definice obsahovaly alespoň v jednom díle (slovníky a jazykové korpusy) značku *fam.*, *très fam.*, *loc. fam.*, *pop.* a *loc. pop.*

Pro studii byly použity slovníky *Le Nouveau Petit Robert* (NPR), jehož hlavními autory byli Alain Rey a Josette Rey-Debove, a *Dictionnaire Québécois d'aujourd'hui* (DQA), pod nímž je podepsán Jean-Claude Boulanger. DQA je obecný quebecký slovník, který nejobsáhleji pojednává o hovorových výrazech (Faribault, 1993, s. 553). DQA byl vydán v roce 1992. NPR je obecný francouzský slovník, který se zaměřuje na slovní zásobu a nemá encyklopedickou povahu (Pruvost, 2007). Bylo použito jeho vydání z roku 1993. Jednalo se tehdy o přepracované vydání (Courbon, 2010, s. 56), v němž všechna hesla prošla aktualizací.

Pro lepší ověření výskytu hledaných výrazů byl při analýze použit francouzský jazykový korpus *Trésor de la langue française informatisé* (TLFi) a quebecký jazykový korpus *Trésor de la langue française au Québec* (TLFQ).

Další zeštíhlení korpusu znamenalo tematické rozdělení výrazů prošlých prvním kritériem (označení příslušnou značkou). Tematickým rozdělením se rozumí výběr takových tematických okruhů, které jsou charakteristické častějším výskytem hovorových výrazů: „alkohol a drogy“ (*du pot* ‚marihuana‘, *lendemain de brosse* ‚kocovina, bolehlav‘), „fyzický a psychický stav osob“ (*être crevé* ‚být unavený‘, *péter les plombs* ‚naštvať se‘), „afektivní pojmenování“ (*c'est poche* ‚to je blbé, o ničem‘ *un bœuf* ‚vůl, ve smyslu policista‘) a na závěr „volná kategorie“, ve které byly zahrnuty různé hovorové výrazy nespádající svým obsahem do předchozích kategorií (*tchéquer ses claques* ‚dát si pozor, být ostražitý‘ *se prendre une claque* ‚neúspěch‘, ‚dozvědět se špatnou zprávou‘).

3. Dotazník a jeho forma

Vybraných 20 hovorových výrazů tvořilo základ lingvistického dotazníku, který byl použit jako nástroj pro srovnání hovorové francouzštiny (Růžička, 2013, s. 38–41). Dotazník byl předložen 356 frankofonním rodilým mluvčím (QC 179 a FRA 177 respondentů) ve věkovém rozmezí 15–80 let. Anketa byla realizována v průběhu roku 2011 na osmi místech, čtyřech v Quebecu, města Quebec, Montreal, Rimouski, Saguenay-Chicoutimi-Jonquière, a čtyřech ve Francii: Paříž, Perpignan, Štrasburk, Korsika.

Dotazník začíná sociolingvistickou částí a pokračuje dvěma lingvistickými částmi. Dotazník zkoumal znalost, použití a význam, který podle rodilých mluvčích měly jednotlivé výrazy. K jeho sestavení byly vybrány hovorové lexikální jednotky a ustálená slovní spojení rovnoměrně z obou frankofonních oblastí; vybrány byly i takové výrazy (*de la beuh* ‚kanabis, marihuana‘, *tenir qqn au chaud* ‚zahřát někoho‘, ‚chránit, starat se o někoho‘, ‚obejmout někoho‘ atd.), jejichž definice nebyly nalezeny ani ve slovnících, ani v jazykových korpusech. Vycházeli jsme z předpokladu, že když

se tyto výrazy vyskytovaly v běžné komunikaci mezi rodilými mluvčími, budou také rodilí mluvčí znát jejich význam.

V dotazníku se vyskytují otázky uzavřené, které se týkají věku respondentů. Další uzavřené otázky, týkající se znalosti a použití ustálených slovních spojení, zahrnují pouze odpovědi „ano“ / „ne“. V rámci dotazníku se vyskytují i uzavřené otázky s více možnostmi odpovědí, které může respondent vybrat zároveň. Tak je tomu u otázek ohledně lexikálních jednotek, kde jsou široké veřejnosti nabídnuty tři možnosti odpovědí pro každou lexikální jednotku.

Viz příloha 1.

Dotazovaným byly nabídnuty možnosti odpovědí a jejich úkolem bylo vybrat synonymum/synonyma k příslušné lexikální jednotce. Dotazník zahrnuje i otevřené otázky, jimiž jsou respondenti dotazováni na národnost, rodný jazyk, region, v němž bydlí, a význam ustálených slovních spojení. U poslední jmenované otázky se jedná o „lidové definice“ daného slovního spojení, které jsou porovnávány s informacemi, jež o slovním spojení poskytují slovníky a jazykové korpusy. Další srovnání spočívá v komparaci odpovědí rodilých mluvčích z dvou různých frankofonních území.

4. Analýza shromážděných dat

Analýza shromážděných dat (Růžička, 2013, s. 42–78) má dvě části. První část se zabývá lexikálními jednotkami a přináší informace v následujícím pořadí:

- a) Výskyt lexikálních jednotek ve vybraných slovnících a korpusech, obecné informace o lexikálních jednotkách obsažené ve vybraných dílech a nejběžnější významy zkoumaných lexikálních jednotek.
- b) Významy hovorových výrazů, které se vyskytují ve vybraných dílech.
- c) Významy, které používají nebo které sami navrhli dotázaní rodilí mluvčí.

V této poslední části je umístěna tabulka s počty odpovědí pro každou ze tří nabízených možností, kde je vidět, kolik hlasů v dané lokalitě získala konkrétní odpověď. Počty jsou uvedeny v reálných a absolutních číslech. Případné další významy navržené respondenty jsou uvedeny v komentáři pod tabulkou.

Viz příloha 2.

Druhá část analýzy se týká ustálených slovních spojení. Pořadí informací je pozměněno. Části a) a b) zůstávají stejné, ale část c) zkoumá znalost a použití ustálených slovních spojení a k tomuto účelu slouží tabulka pro Quebec a tabulka pro Francii. V tabulkách je u každého města uveden počet respondentů, kteří znají/neznají a používají/nepoužívají zkoumaný výraz. Počty jsou uvedeny v reálných a absolutních číslech.

Část d) se zabývá synonymy a významy navrženými rodilými mluvčími. V tabulce jsou v řádcích uvedeny nejčastější návrhy a ve sloupcích jednotlivá města a u nich počet hlasů, které každá navržená varianta obdržela. Počty jsou opět v reálných a absolutních číslech.

Viz příloha 3.

5. Výsledky výzkumu

Studie prokázala lexikální rozdíly mezi hovorovou francouzštinou v Quebecu a ve Francii. Lexikálními rozdíly (Růžička, 2013, s. 79–81) se rozumí:

1) Rozdílné pojmenování stejných skutečností: Každé území má své vlastní výrazy, které jsou pro danou skutečnost běžně používané. Jde například o lexikální jednotky *de la beuh* (FRA) a *du pot* [pɔt] (QC), které obě znamenají ‚kanabis, marihuana‘. Dalším příkladem je *une minoune* (QC) a *un (vieux) tacot* (FRA), kdy

obě lexikální jednotky mají význam ‚staré, ojeté auto‘. Mezi ustálenými slovními spojeními se jedná např. o *faire gaffe* (FRA) a *tchéquer ses claques* (QC), jejichž význam je ‚dát si pozor, být ostražitý‘. Zde je třeba zmínit, že *faire gaffe* je výraz známý v obou frankofonních teritoriích (FRA 100 %, QC 96,1 %), zatímco výraz *tchéquer ses claques* v četných případech (39,7 %) neznali ani rodilí mluvčí v Quebecu. Dále pak jde o výraz *lendemain de brosse* (QC) ‚kocovina, bolehlav‘, jehož význam rodilí mluvčí ve Francii neznali a jen ho odhadovali. Tento význam ale ve Francii reprezentují výrazy jako např.: *être dans le cirage*, *avoir la tête dans le brouillard* nebo společné výrazy pro QC a FRA *lendemain de veille*, *de cuite*, *de buverie* atd. Výraz *avoir la chienne* (QC) ‚mít strach‘ rovněž nebyl ve Francii znám, avšak i tento význam má ve Francii jiné ekvivalenty: *avoir peur*, *être effrayé*, které ale spadají do roviny běžného jazyka.

2) Rozdílná interpretace zkoumaných výrazů. Daný výraz byl znám na obou územích, ale na každém měl jiný význam. Jedná se například o *caler qqch* (QC) ‚vypít něco najednou, na ex‘, kterému ve Francii přisuzovali význam ‚dobře/hodně se najíst, přejít se‘, neboť byl zkoumaný dáván do souvislosti s jinými existujícími výrazy *se caler les joues* a *aliment qui cale* (oba FRA), které opravdu mají význam ‚dobře/hodně se najíst‘. Dále se jedná znovu o výraz *une minoune* (QC), jehož quebecký význam ve Francii nebyl znám. Ve Francii má tento výraz význam ‚starší žena‘ a ‚prostitutka‘. Tyto významy zase nejsou známé v Quebecu. Výraz *être bourré* (FRA) ‚být opilý‘ byl v Quebecu zaměněn za význam výrazu *se bourrer* ‚nacpat se, přejít se‘.

3) Odlišná znalost zkoumaných výrazů, výrazy známé v Quebecu, neznámé ve Francii: Jde o výrazy, které nemají na jiném území ekvivalentní hovorový výraz. Jedná se např. o výraz *matcher qqn/qqch* (QC), který pochází z anglického slovesa *to match*, jehož významy v quebecké francouzštině jsou ‚hodit se k sobě barevně, sladit barvy‘, ‚dohodit, seznámit někoho‘ a ‚flirtovat s někým‘. Ve Francii tento výraz není známý a rodilí mluvčí vymýšleli různé alternativy na základě nesprávné asociace s anglickým podstatným jménem *match*. Dále se jedná o výraz *c'est poche* (QC) ‚to je blbé, špatné, o ničem‘. Tento výraz rovněž nebyl ve Francii znám, ale byly pro něj navrhovány pozitivní významy, protože Francouzům připomíná jiný, formálně velice podobný, výraz *c'est dans la poche* ‚je to v kapse‘ ve smyslu ‚úspěch, zvládnutí situace‘.

4) Známé pro všechny, interpretované částečně stejným způsobem: Zde se jedná o částečné významové krytí, kdy se některé významy používají na obou územích, ale existuje část významů spojená pouze s jedním územím. Tabulka 1 poukazuje na významy navržené respondenty z řad rodilých mluvčích ve Francii a v Quebecu.

Tabulka 1: Přehled významů vybraných zkoumaných výrazů.

hovorový výraz	společný význam hovorového výrazu	odlišné významy hovorového výrazu	
		Francie	Quebek
<i>un bœuf</i>	,společná jazzová improvizace'	,ti, co se přidávají k většině (názory, činy)'	,vůl ve smyslu policista'
<i>être vert</i>	,naštvaný', ,nemocný', ,žárlivý', ,začátečník'	,znehucený', ,překvapený', ,zklamaný', ,frustrovaný', ,ve formě', ,sexuálně aktivní', ,silný, zdatný, zdravý'	,ekologický, ekolog', ,mladý'
<i>se prendre une claque</i>	,nechat si nafackovat, nechat se zmlátit', dosl. ,být nepříjemně překvapen, šokován', ,být zklamaný', ,dostat lekci', ,nechat se zesměšnit', ,dozvědět se špatnou zprávu'	,být příjemně překvapen', možné i v neutrálním slova smyslu, ,být napálený, podvedený', ,být vyveden odněkud', ,být dotčený', ,být odmítnut při žádosti o ruku', ,přijít tvrdě o iluze'	
<i>tenir qqn. au chaud</i>	,zahřát někoho', ,chránit, starat se o někoho', ,obejmout někoho z lásky, z přátelství', ,mít s někým intimní (sexuální) vztah', ,nalepit se na někoho, otrávenovat ho'	,zachovat kontakty, dobré vztahy do budoucna', ,nechat někoho čekat', ,informovat někoho', ,poskytnout někomu dočasně přístřeší', ,být držen ve vězení'	,hladit, mazlit se s někým', ,zabalit někoho do teplých věcí'

Nejvíce významů a forem má hovorový výraz *se prendre une claque*. V Quebecu byly zaznamenány alternativní formy pro tento výraz: *recevoir une fessée*, *recevoir une râclée*, *se faire chicaner*, jež odpovídají doslovnému nebo přenesenému významu ,nechat si nafackovat', dále výraz *ne pas répéter une mauvaise expérience*, který znamená ,dostat lekci'. Zvláštní případ tvoří ustálené slovní spojení *tenir qqn au chaud*, které nebylo nalezeno v žádném z používaných slovníků a jazykových korpusů. Jeho významy byly navrženy dotazovaným publikem. Respondenti nejen že potvrdili znalost a použití tohoto výrazu, ale ukázali i jeho významovou pestrost. Výraz *tenir qqn au chaud* má v Quebecu nejčastěji zmiňované významy ,zahřívát někoho', ,přitisknout někoho k sobě', ,chránit někoho, starat se o něj'. Ve Francii jsou nejfrekventovanějšími významy ,udržet kontakty, dobré vztahy s někým', ,chránit někoho, starat se o něj' a ,držet někoho ve vězení'.

Zbylé výrazy nevykazovaly markantní rozdíly. Byly všem známé a jejich interpretace se nelišily ani na jednom z území. Jedná se o lexikální jednotky z Francie *être crevé* ,být unavený', *balancer qqn* ,udat někoho', *s'en balancer* ,dělat si z někoho/něčeho legraci' a quebecký výraz *c'est tripant* ,to je super, vzrušující'. Dále sem patří francouzská ustálená slovní spojení *faire gaffe* ,dávat si pozor', *péter les plombs* ,naštvat se, být vzteky bez sebe', které jsou známé na obou územích, ale jejichž použití je častější ve Francii. U posledně jmenovaného výrazu je také vidět preference různých synonym v závislosti na místě použití. Ve Francii převažují výrazy *s'énerver*, *devenir fou*, *péter un câble*, kdežto v Quebecu jsou nejčastěji používané *se fâcher*, *être en colère*, *péter/faire une crise (de nerfs)*.

6. Závěrem

Z poznatků prezentovaných v této studii vyplývá, že i na relativně omezeném množství 20 hovorových výrazů, je možné vidět rozdílnosti i společné body ve znalosti, použití a významech jednotlivých výrazů.

Zvolená metoda srovnání definic ze slovníků a jazykových korpusů s odpověďmi rodilých mluvčích všech věkových kategorií ze dvou frankofonních území přinesla upřesnění a rozšíření definic v použitých slovnících a korpusech a navíc ukázala reálnou znalost a použití zkoumaných výrazů.

Aby bylo možno potvrdit, rozvinout nebo upravit výsledky výzkumu prezentované v kapitole 4, je v plánu rozsáhlejší studie, která si klade za cíl analyzovat podobným způsobem hovorové výrazy ze čtyř frankofonních území: Francie, Belgie, Švýcarska a Quebecu.

Literatura:

- BAGOLA, Béatrice – NIEDEREHE, Hans-Josef – WOLF, Lothar (2007): *Français du Canada, français de France: Actes du VIIIe colloque international*. Tübingen: Niemeyer.
- CANAC-MARQUIS, Steve – POIRIER, Claude (2005): L'origine commune des français d'Amérique du Nord: le témoignage du lexique. In: Albert Valdman – Julie Auger – Deborah Piston-Halten (eds.), *Le français en Amérique du Nord: état présent*. Québec: Les Presses de l'Université Laval, s. 517–538.
- COURBON, Bruno (2010): Fortune dangereuse ou Fortune dominée: petite archéologie conceptuelle d'un basculement sémantique d'après la tradition lexicographique du Robert. In: Michaela Heinz (eds.), *Cultures et lexicographies*. Berlin: Frank und Timme, s. 41–77.
- DE BLOIS, Julie (1998): *Quelques aspects du lexique des jeunes Québécois: une analyse des modes de formation* [nepublikovaná diplomová práce]. Québec: Les Presses de l'Université Laval.
- FARIBAUT, Marthe (1993): Dictionnaire québécois d'aujourd'hui: Compte rendu. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* [online], 38(3). Cit. 21. 2. 2013. Dostupné z WWW: <<http://erudit.org/revue/meta/1993/v38/n3/002723ar.pdf>>.
- GOUDAILLER, Jean-Pierre (2001): *Comment tu tchatches !: Dictionnaire du français contemporain des cités*. Paris: Maisonneuve et Larose.
- LECLERC, Jacques (2013): Les Etats où le français est langue officielle ou co-officielle, In: Jacques Leclerc, *L'aménagement linguistique dans le monde* [online]. Québec, TLFQ. Cit. 4. 4. 2013. Dostupné z WWW: <http://www.tlfq.ulaval.ca/AXL/Langues/2vital_inter_francaisTABLO.htm>.
- MARÉCHAL, Geneviève (1991): Etude typologique et comparative de l'anglicisation et des anglicismes dans quatre aires de la francophonie. In: Hélène Cajolet-Laganier – Pierre Martel – Linda Pepin (eds.), *Actes du colloque sur les anglicismes et leur traitement lexicographique*. Québec: Gouvernement du Québec, Office de la langue française, s. 25–37.
- PRUVOST, Jean (2007): Alain Rey: Parcours biographique et bibliographique. *Dictionnaires, Encyclopédies et Lexicographie: Analyse et comptes rendus* [online], 2007(7), Cit. 20. 10. 2013. Dostupné z WWW: <http://www.dicorevue.fr/comptes_rendus/07-07_rey_parours.html>.
- RŮŽIČKA, Martin (2013): *Différences lexicales des usages familiers et populaires entre le français parlé en France et celui en usage au Québec* [nepublikovaná diplomová práce]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- VALDMAN, Albert – AUGER, Julie – PISTON-HALTEN, Deborah (2005): *Le français en Amérique du Nord Etat présent*. Québec: Les Presses de l'Université Laval.

Résumé:**Les usages familiers et populaires en France et au Québec: comparaison de la théorie et de la pratique, qu'est-ce que disent les dictionnaires et le questionnaire**

Le français en usage au Québec est une vaste thématique abordant des domaines variés, par exemple les lois linguistiques au Québec (Leclerc, 2012), l'histoire de la langue française au Québec (Canac-Marquis – Poirier, 2005), la situation par rapport aux anglicismes dans l'usage québécois (Maréchal, 1991), les différences linguistiques entre le français parlé au Québec et celui parlé en France (Bagola – Niederehe – Wolf, 2007; Valdman – Auger – Piston-Halten, 2005). Il y a plusieurs études comparatives des variantes du lexique de la langue courante au Québec et en France. Néanmoins, il est beaucoup plus difficile de trouver un ouvrage qui se concentre sur le lexique des registres familiers et populaires. Par exemple, le mémoire de maîtrise de Julie de Blois (de Blois, 1998) s'y intéresse, mais il s'agit d'une étude circonscrite au territoire québécois. C'est la raison pour laquelle nous voudrions contribuer à la thématique de la variation diatopique et diastratique du lexique de la langue française au sein des territoires de France et du Québec. Le présent article montre le procédé de la recherche : le choix final des éléments (unités lexicales et expressions), vérification de l'attestation et de sens des éléments choisis, création de questionnaire, l'analyse des dates recueillies et la présentation des résultats de la recherche avec des exemples choisis des différences lexicales produites entre ces deux variantes du français.

Mots clefs:

comparaison quantitative, France, lexicographie, lexicologie, lexique familier du français, Québec, sémantique lexicale

Příloha 1: Dotazník předkládaný účastníkům výzkumu.

Recherche linguistique

Âge: 15-29 , 30-59 , 60 et plus

Nationalité:

Région (domicile):

Langue maternelle:

1) Quel est le synonyme correspondant au sens FAMILIER des mots soulignés: multiple choix

un <u>boeuf</u>	animal ☐	personne bête ☐	policier ☐
être <u>bourré</u> – être:	gros après le manger ☐	fatigué après le voyage ☐	ivre après avoir bu ☐
être <u>crevé</u> – être:	embarrassé ☐	fatigué ☐	bête ☐
du <u>pot</u> [pot]	tabac ☐	alcool ☐	cannabis ☐
de la <u>beuh</u>	cannabis ☐	tabac ☐	alcool ☐
<u>caler</u> qqch	manger gloutonnement ☐	boire d'un seul coup ☐	laisser tomber qqch ☐
<u>s'en balancer</u> de qqch / qqn	s'en débarrasser ☐	s'en moquer ☐	s'en plaindre ☐
une <u>minoune</u> vieux/vieille:	portable ☐	maison ☐	véhicule ☐
être <u>vert</u> – être:	fâché ☐	malade ☐	jaloux ☐
<u>balancer</u> qqn	tuer qqn ☐	ridiculiser qqn ☐	dénoncer qqn ☐
<u>matcher</u> qqch / qqn	affronter ☐	associer ☐	vaincre ☐
c'est <u>tripant</u> – c'est:	chouette ☐	embêtant ☐	excitant ☐

2) Connaissez-vous les expressions suivantes? Si oui, sont-elles employées dans votre usage et quel sens ont-elles ?

CONNAISSANCE EMPLOI

Faire gaffe	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
C'est poche	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Péter les plombs	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Lendemain de brosse	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Avoir la chienne	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Tchéquer ses claques	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Tenir qqn au chaud	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____
Se prendre une claque	OUI ☐ ; NON ☐	OUI ☐ ; NON ☐	sens: _____

Příloha 2: Ukázka zpracování lexikální jednotky *de la beuh*.

De la beuh n. f. sg.

a) Le substantif féminin *beuh* dans cette forme n'a pas été attesté dans aucun des ouvrages de référence. Il y avait seulement une définition d'interjection exprimant « le dégoût ou une certaine indifférence » qui portait la marque familière.¹

b) Pour l'unité lexicale *beuh* ont été attestés deux sens.

- 1) *Beuh* ! : « onomatopée du dégoût ou indifférence » (le *TLFi*)
- 2) *De la beuh* : « feuilles de cannabis séchées » (le *Reverso*)

Le sens de drogue il fallait chercher ailleurs sur internet², parce que, malgré le fait qu'il s'agissait d'un sens bien courant en France, aucun de nos ouvrages de référence n'en contenait pas.

plus que 100 % en total, cause par multiple choix des enquêtés		Québec	Montréal	Saguenay-Chicoutimi-Jonquière	Rimouski	Paris	Périgueux	Strasbourg	Corse								
		76	68	37	33	73	60	33	31								
De la beuh	cannabis	58	81,0%	15	21,9%	12	37,5%	6	19,4%	65	92,4%	24	85,0%	28	87,9%	23	74,3%
	tabac	8	10,5%	1	1,5%	1	3,1%	2	6,1%	1	2,9%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
	alcool	8	10,5%	6	8,8%	2	6,1%	3	9,1%	1	2,9%	0	0,0%	0	0,0%	2	6,5%
non coché/psu coché	28	36,8%	17	25,0%	17	50,0%	18	54,5%	4	11,9%	6	18,0%	4	12,1%	6	19,4%	

c) Puisqu'il s'agissait de l'unité lexicale liée à la drogue aussi, nous avons décidé de ne pas changer les options offertes chez l'unité précédente : *tabac*, *alcool* et *cannabis*.

Il s'agissait de sens recueilli en France et c'est la raison pour laquelle il y avait la plupart des Français (85,9 % en total) qui connaissaient le sens de « cannabis ». Ceux qui n'ont pas connu notre expression et n'ont rien coché appartenaient aux 2e et 3e groupe d'âge et il s'agissait d'une minorité des réponses (11,3 %). Il faut dire qu'en ce cas l'association avec l'alcool ou tabac n'a pas été justifiée par les sens mentionnés dans les ouvrages consultés.

Au Québec, nous supposons que la situation changerait puisqu'il s'agissait d'une unité lexicale de France et en effet la connaissance a été plus faible (46,4 % en total) et ceux qui ne connaissaient pas cette unité lexicale ont été plus nombreux (40,2 %). Tel était le cas à Rimouski, Saguenay-Chicoutimi-Jonquière et à Montréal (entre 42,5 % et 58,1 %) où les participants de la recherche de toutes les couches d'âge ont décidé de ne cocher aucune option. Après cette réponse, l'option la plus choisie dans ces villes a été celle de *cannabis* comme surtout par les jeunes du 1er groupe d'âge. Les options qui ont suivi étaient *alcool* et *tabac*. En revanche, à Québec les résultats différaient beaucoup du reste des villes. La plupart de questionnés (65,8 %) connaissait le sens de « cannabis », alors l'option la plus votée a été celle de *cannabis*. Ensuite, les participants de la recherche ont décidé de ne rien cocher avouant ainsi de ne pas connaître le sens de notre expression. Les autres réponses suivaient en ordre *tabac* et *alcool*.

En général, les jeunes dans toutes les deux aires francophones sont plus au courant quant aux unités liés à la drogue et avec l'âge qui augmente la connaissance baisse.

¹ TLFi ; [online] ; [Cité le 13 mars 2013].

² Reverso ; [online] ; [Cité le 6 mars 2011].

Příloha 3: Ukázka zpracování ustáleného slovního spojení *faire gaffe*.

Faire gaffe.

a) L'expression a été trouvée dans tous les quatre ouvrages. Elle a été dérivée du substantif masculin *gaffé* qui a le sens de « gardien de prison » et d'ici les expressions comme *être en gaffe*, *faire la gaffe*, *monter la gaffe* qui ont le sens d'« être en sentinelle, faire le guet ».¹

b) Dans les ouvrages consultés nous avons trouvé deux sens figurés suivants :

- 1) *Faire une gaffe monumentale* : « action parole intempestive ou maladroite »
(le NPR, le DQA, le TLFi)
- 2) *Fais gaffe à toi* : « fais attention, prend garde » (le NPR, le DQA, le TLFi, le TLFO)

	Québec				Montréal				Saguenay-Chicoutimi-Jonquière				Rimouski			
	76				40				32				31			
	connaissance		emploi		connaissance		emploi		connaissance		emploi		connaissance		emploi	
	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON
Faire gaffe	75	1	16	40	40	0	13	27	30	2	5	27	27	4	10	21
%	98,7%	1,3%	21,1%	78,0%	100,0%	0,0%	32,3%	67,3%	93,8%	6,3%	15,6%	84,4%	87,1%	11,9%	32,3%	67,7%

	Paris				Perpignan				Strasbourg				Corse			
	73				40				33				31			
	connaissance		emploi		connaissance		emploi		connaissance		emploi		connaissance		emploi	
	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON	OUI	NON
Faire gaffe	73	0	70	3	40	0	30	1	33	0	31	2	31	0	28	5
%	100,0%	0,0%	95,9%	4,1%	100,0%	0,0%	97,3%	2,3%	100,0%	0,0%	93,9%	4,1%	100,0%	0,0%	83,9%	16,1%

c) L'expression a été connue dans toutes les deux aires francophones à travers toutes les couches d'âge (QC 96,1 % en total, FRA 100 % en total). La différence reposait dans l'emploi de cette expression. Tandis qu'en France elle a été employée par la grande majorité des locuteurs (entre 83,9 % en Corse et 97,5 % à Perpignan, ou 93,8 % en total), au Québec l'emploi n'a pas été si fréquent (entre 15,6 % à Saguenay-Chicoutimi-Jonquière et 32,5 % à Montréal, ou 19 % en total). À Québec et Rimouski il s'agissait du 2e groupe d'âge qui se servait de notre expression le plus. À Saguenay-Chicoutimi-Jonquière cette expression a été moins employée que dans les autres villes, mais ceux qui s'en sont servis étaient surtout les membres du 1er groupe d'âge. À Montréal, il y avait un tiers des locuteurs de chaque groupe d'âge qui ont affirmé de se servir de notre expression.

Il est intéressant de voir qu'une expression française *faire gaffe* attestée et courante en France est utilisée au Québec plutôt par les locuteurs plus âgés (59,1 % de tous les locuteurs qui s'en servent). Il est plus habituel qu'un usage français du registre familier ou populaire est au

Québec connu et employé par les jeunes locuteurs et non pas par les plus âgés (exemple de *la beuh*).

d) Normalement, il est possible d'objecter que le sens associé à l'expression *faire gaffe* par les participants du 2e et 3e groupe d'âge diffère de celui que les jeunes y associent. Il est vrai que dans les villes au Québec les réponses préférant d'autres sens que celui de « faire attention » ont été attestés et la plupart des sens différents a été proposée par les membres du 2e et 3e groupe d'âge, mais en total, il s'agissait d'une minorité (7,8 %) qui représente entre un et trois enquêtés proposant des sens différents. En revanche, en France le sens de « faire attention » a été attesté par la plupart des participants de la recherche (voir le tableau suivant).

sens que 92 % d'enquêtés ont proposés dans les deux villes de France		Québec	Montréal	Sag-Chi-Jon	Rimouski	Paris	Perpignan	Strasbourg	Corse								
Total accordé par les enquêtés		54	48	21	31	73	40	33	31								
autres sens	Faire attention	33	76,3%	24	50,0%	11	52,4%	21	68,0%	73	100,0%	40	100,0%	33	100,0%	27	87,1%
	Faire une erreur (autre sens)	3	5,6%	0	0,0%	1	4,8%	4	12,1%	1	2,7%	0	0,0%	0	0,0%	1	3,0%
	autres sens	18	33,1%	0	0,0%	4	19,0%	7	21,3%	1	2,7%	0	0,0%	0	0,0%	1	3,0%

Tant en France qu'au Québec le sens le plus proposé a été celui de « faire attention » (FRA 97,7 % en total, QC 76,5 % en total). Le 2e sens de « faire une erreur » a été voté uniquement au Québec (7,8 % en total). Il s'agit de sens qui est lié à l'expression « faire une gaffe » qui n'était pas en question.

Il y avait deux propositions des expressions : *être vigilant*, *être prudent* et cinq propositions des autres sens : « réussir », « arriver pile sur qqch », « partir », « s'en foutre », « être branlé » ce qui signifie « hésiter, ne faire rien »². Les propositions n'ont pas été beaucoup votées ni attestées dans les ouvrages consultés. Les propositions des sens venaient de la part des participants du Québec où cette expression n'a pas son origine.

¹ TLFi ; [online], [Cité le 21 mars 2013].

² BOULANGER ; 1993 ; p. 132.